

СМИСЛОТВІРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОНО- ТА ПОЛІСЕМНИХ ТЕРМІНІВ АНГЛОМОВНОЇ МАСМЕДІЙНОЇ СФЕРИ

Роман Дудок

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 7900
roman.dudok@lnu.edu.ua*

Орест Красівський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 7900
orest.krasivskyy@lnu.edu.ua*

Статтю присвячено смислотвірному потенціалу моно- та полісемних термінів англійської масмедійної сфери. Термінологічну полісемію масмедійної сфери визначено як вживання одного і того самого слова-терміна у двох і більше смислах. На основі аналізу мовного матеріалу зроблено висновок про те, що полісемію (як динамічне функціонування сукупності семем полісеманта у мовній діяльності) необхідно розглядати з позиції узагальненого інваріанта та його диференційних смислів, за допомогою яких носій мови актуалізує сему у відповідному синтагматичному оточенні, що забезпечує комунікацію та взаєморозуміння фахівців.

Ключові слова: полісемні та моносемні терміни, англійська масмедійна сфера, загальноновживана лексика, термінологічна полісемія, творення смислів, узагальнювальна функція мови та мовлення, інваріантний зміст терміна.

Вступ. Проблема полісемії у процесах термінотворення надзвичайно актуальна, зважаючи на присвячену їй численну кількість теорій, наукових розвідок та підходів. У процесі аналізу фахових термінологій феномен *полісмиловості* викликає певні труднощі з огляду на закодовану у терміні імпліцитну інформацію, експлікація якої вимагає надійної методики застосування. У контексті розв'язання цього завдання мета статті полягає у тому, щоб у процесі аналізу моно- та полісемантичних компонентів проаналізувати терміни масмедійної сфери, акцентуючи увагу на продуктивних процесах творення різних смислів, виявити узагальнювальну природу та лінгвістичний механізм послідовного співвіднесення одного й того ж терміна з різними екстралінгвістичними об'єктами і поняттями за допомогою проміжної ланки-смыслу. Об'єктом дослідження у статті слугує англійська термінологія масмедійної сфери, а предметом – термінотвірний потенціал моно- та полісемних термінів. Новизна розвідки полягає у тому, що досі не було проаналізовано словотвірний потенціал моно- та полісемних термінів масмедійної

сфери. Як відомо, медіа є важливими соціальними інституціями, представниками культурного, політичного та соціального життя, яке вони відображають і водночас формують.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд спеціальної теоретичної літератури засвідчує, що у галузевому термінознавстві не існує єдиного погляду на явище термінологічної полісемії. Проблемі термінологічної полісемії завжди приділяли значну увагу у наукових працях (див., наприклад, С. Федорець [6], Е. Coseriu [8]), головно через функціонування різних лексико-семантичних варіантів. За останні десятиріччя з'явилася низка фундаментальних досліджень, присвячених виявленню та функціонуванню у термінах моно- та полісеманта, ролі семантичного компонента інваріанта у творенні нових смислів (Р. Дудок [1], В. Левицький [2], В. Леснова та О. Йолкіна [3], О. Огуй [4], I. Taylor [11] та ін.).

Нині термін “семантична структура” застосовують не лише до полісеманта; ним позначають як внутрішню організацію окремих словосполучень, так і змістову структуру моносемічних компонентів слів. Полісемним може бути слово як одиниця словника, а полісемія вимагає виявлення інтегрованого семантичного інваріанта як набору стабільних компонентів. Завдання полягає у тому, щоб пояснити семантичний зв'язок між моно- та полісемними компонентами терміна масмедійної сфери шляхом виявлення спільної (ядерної семи) як джерела творення нових численних смислів.

Методологія дослідження. Для проведення дослідження були задіяні структурно-семантичний метод та аналіз словникових дефініцій. Засадничими методологічними критеріями аналізу сучасної англійської термінології масмедійної сфери є залучення базових семантичних категорій, а саме узагальненого значення (інваріанта) та диференціальних смислів, що корелюють з різними об'єктами навколишньої реальності та актуалізуються у фаховому мовленні через процеси термінотворення та смислотворення.

Результати дослідження та їхнє обґрунтування. У лексикографічному описі слова-терміна однією з найскладніших проблем є розмежування полісемії та омонімії. За відомим висловом, лексикографові завжди загрожують дві однаково великі небезпеки: штучне об'єднання під одним звуковим комплексом кількох різних слів – полісемія і менш штучний розподіл одного слова на кілька – омонімія. Останнім часом термін “семантична структура” застосовують не лише до полісеманта, ним позначають як внутрішню організацію окремих словосполучень так і змістову структуру моносемних слів.

Важливою особливістю є розчленування змістової структури полісеманта, який є певним чином організованою сукупністю словозначень. Традиційно, змістова структура полісеманта розглядається як набір смислових елементів, що знаходяться один з одним у складних ієрархічних зв'язках. Тобто, ієрархічна залежність між моно- та полісемними термінами означає, що моносемний термін виконує більше за обсягом та функціональною значимістю семантичне навантаження і відповідно має вищий словотвірний потенціал, скажімо, *tabloid*, від лат. *tabula* – дошка і гр. *eidōs* – образ; у сучасній масмедійній сфері позначає вид малоформатної газети з надміром ілюстрацій і незначною кількістю текстів, що оприлюднює сенсаційні повідомлення і

розрахована на невибагливих читачів. До слова, цікавим у медіапросторі фактом є те, що першою табloidною газетою дослідники журналістики вважають “Daily Mirror” [7]. На погляд дослідників, така ієрархічна залежність означає, що смислові компоненти моносеманта утворюють похідні, або вторинні смислові компоненти у полісеманті завдяки узагальненій та абстрагованій природі значення [2, с. 17–25]. Тобто, існування ієрархічних зв’язків між смисловими структурними компонентами полісеманта сумніву не підлягає.

Під час аналізу фактичного матеріалу виявлено приклади термінів масмедійної сфери двозначних та багатозначних англomовних лексичних запозичень із повним збігом семантики в особливому специфічному значенні, як-от *absenteeism*, *quorum*, *meeting*, *solicitor*, *discrimination*, *contribution*, *killer*, *electorate*, *presentation*, *establishment*, *publicity* та багато інших. Детальніший аналіз дефініції, приміром, терміна ***absenteeism*** “абсентеїзм” засвідчив, що як спеціальний термін він денотує *масове ухиляння від участі у виборах*, а також фіксується у словнику, як термін-полісемант за трьома значеннями»: 1) *абсентеїзм (відхилення від участі у виборах, відсутність на засіданнях)*; 2) *невихід (невиходи) на роботу; прогул (у)*; 3) *система землеволодіння, за якої поміщик не проживає у своєму маєтку*. Аналогічно англійський полісемний масмедійний термін ***quorum*** описується за чотирма значеннями: 1) *кворум*; 2) *кількість мирових суддів, необхідна для суду сесії; мирові судді*; 3) *спеціально підібрана група людей*; 4) *священні служителі однакового сану (у мормонів), а також “quorum” – установа законом, статутом або постановою певної організації найменша кількість членів, присутність яких є необхідною умовою для відкриття засідання чи зборів і прийняття правосильних ухвал* [5]. Отже, навіть поверхневий огляд словникових дефініцій двох вищенаведених прикладів, дає підстави стверджувати, що у полісемантичних термінів *absenteeism* та *quorum* есплікуються інтегральні ознаки *відсутність* та *найменша кількість*, які забезпечують розуміння усіх описів полісеманта як у лексикографічних джерелах, так і у спеціальних контекстах.

Логічно постає запитання, чи можна вважати зв’язки між компонентами полісеманта та семами окремо взятого семантичного варіанта або значення моносемного слова однаковими. Ми дотримуємося думки, що у семантичній структурі моносемного терміна чітко виокремлюється ядро (стабільна інваріантна частина змісту) і периферія (змінна, відносно динамічна його частина, смисл якої певною мірою змінюється) [1]. Тобто розрізняємо значення і смисли за їх відношенням до інтенціоналу значення: інваріант – це узагальнений компонент, а смисл слова – варіативний щодо інтенціоналу, як-от *stand-up* – “*стійка*”; *stand-up comedy* “*стендап-комедія*”) 1) *вербальний телерепортерський прийом, коли журналіст працює безпосередньо в кадрі, часто на місці самої події*; 2) *сольний гумористичний виступ перед живою аудиторією, один з жанрів розважальних програм* [5].

Ми стверджуємо, що уявна асиметричність планів вираження і змісту полісеманта (одне вираження – різні змісти) зумовлюється також тим, що не враховуються фактори часу і простору існування цих категорій, де їхня полісемантичність розглядається поза простором і часом. Справді, коли і де полісемант однозначно позначає більше за один денотат? Адже, як стверджують лінгвісти (Огден і Річардз), поза контекстом в

абсолютній ізоляції жоден знак не має значення, будь-яке знакове значення виникає в контексті, один символ позначає один і тільки один референт [10]. Як підтвердження цієї думки, наведемо низку термінів масмедійної сфери: *genocide, isolationism, kidnapping, monitoring, pressrelease, speechwriter, vandalism, terrorism, extradition, ombudsman, lockdown*, тощо [5].

Отже, у нашому дослідженні полісемію термінологічних одиниць кваліфікуємо як мовну універсалью, що ґрунтується на узагальнюючій діяльності мови і мислення, універсальність якої (полісемії) проявляється у її потужному смислотвірному потенціалі. Полісемія терміна – одна з його найсуттєвіших семантичних особливостей, що проявляється у різних терміносистемах і дає можливість раціонально використовувати смислотвірний потенціал терміна. Оскільки між номінативними одиницями мови та позамовними реаліями об'єктивного світу існує кількісна невідповідність, то вона веде до виникнення полісемантичних одиниць. Така невідповідність реалізується в номінативній діяльності шляхом використання одного і того ж слова-знака для позначення різних екстралінгвістичних об'єктів-понять [4].

Щодо екпланаторності терміна полісеманта, то у сучасному термінознавстві превалюють контекстуальні теорії, тобто проблема полісемантичності головно пояснюється шляхом аналізу та функціонування різних лексико-семантичних варіантів (ЛСВ). Ролі узагальненого інваріантного компонента у формуванні та тлумаченні нових численних смислів адепти такої теорії не враховують. На наше переконання, врахування феномена білатеральності терміна передбачає семантичний розгляд одного й того ж загальнозживаного чи спеціального знака як стосовно мови (парадигматики), так і стосовно змісту (синтагматики) мовлення. Скажімо; *pitch (a point, degree or level) – звернення компанії до журналіста з проханням написати статтю про її діяльність, щоб привернути увагу; jingle (a light ringing sound) – музична заставка; kicker – (an entertaining story) розважальна історія, що стоїть останньою у випуску новин; rushes (the first film prints of a scene before they have been cut or edited – відзнятий матеріал, що вимагає редагування* [5].

У наведених прикладах з масмедійної сфери завдяки узагальнювальній діяльності та природі слова виокремлено стабільні інваріантні компоненти, що уможливають інтерпретування та вживання терміна у новому фаховому контексті, тобто однозначно розкривають його смисл. Ми поділяємо думку дослідників, що існування полісемії зумовлене розбіжністю між обмеженою кількістю предметів та явищ навколишнього світу [9, с. 192].

Ми схильні вважати, що якщо у плані вираження кожен полісемант ототожнюється у всіх його вживаннях, то у плані змісту майже в кожному вживанні значення вважається іншим. Аналіз досліджуваного матеріалу засвідчив, що найпоширенішими в полісмисловому термінотворенні є високопродуктивні моделі *Adj + N*, які будуються на родо-видових зв'язках, тобто коли до терміна, що позначає родові поняття, додається видове, для прикладу, *mediaterrorism (або "медіакілерство") – це специфічний різновид інформаційно-психологічного терору та складова "інфраструктурного терору"*. Його сутність полягає у спробах шляхом організації спеціальних медіакампаній дестабілізувати суспільство, створити у ньому атмосферу громадянської непокори,

недовіри суспільства до дій та намірів влади й особливо – її силових структур, покликаних захищати суспільний порядок [5].

Дещо нижчий рівень рекурентності виявив термін, що формується за моделлю $N+N$: **primetime** (головний час) – найзручніший, найкращий час для показу програм ефірної журналістики. Як правило, ним вважається час від 19-ї до 23-ї години за місцевим часом. Зазначимо, що у площині полісеміології як потужного продуцента термінів масмедійної сфери є поява і функціонування терміна, викликаного подіями 11 вересня 2001 року у Нью Йорку, коли було здійснено терористичні акти щодо Всесвітнього торговельного центру. Тоді у ЗМІ потрапив термін **horrification** – хорифікація, як нагнітання щоденного страху, фізичного, нефізичного, релігійного, естетичного [7].

Схиляємось до авторитетної думки дослідників, котрі вважають, що значення полісеманта корелює з позамовною реальністю завдяки його узагальнювальній природі, тобто у процесі називання тим самим словом іншого семантичний обсяг терміна не переноситься на цей об'єкт як його чергове, нове значення, а утворює новий смисл: **pundit** – *a gossip columnist; food columnists; sport columnist* (коментатор-експерт (в якійсь галузі: політика, спорт та ін.) світський, ресторанний, спортивний оглядач [12].

Слушною є думка дослідників, які вважають, що смислотвірні структурні компоненти терміна присутні у свідомості носія мови та готові з першої нагоди вийти на поверхню [11, с. 637–655], аби бути реалізованими в певній мовленнєвій ситуації, де вони кожен раз відповідають одному акту думки, тобто кожен раз позначають не більше одного значення [8]. Наведімо приклад: **stringer** – *ошаттатний працівник редакції, який регулярно з нею співпрацює та виконує свою частку роботи; stringers, або, як іще їх називають, freelancers, часто заміняють тих штатних працівників, які не можуть виконувати свої обов'язки з тих чи інших причин* [12].

Отже, погоджуємось із твердженням про те, що у процесі номінації полісеманта актуалізуються усі його наявні семи, проте реалізується лише та, яка є комунікативно релевантною для конкретного мовленнєвого акту. Тобто експлікуючи полісемант із числа його смислових компонентів, дослідники фактично не виходять за межі плану мовлення, де тільки й існує полісемія у чистому вигляді і де слово позбавляється своєї узагальнюючої суті [3, с. 17–25], як от: **streaming** від англ. *stream* – *процес подачі даних, аудіо тощо в режимі реального часу через інтернет; storytelling* (оповідання історій) – *соціальна та культурна активність; що полягає в оповіданні історій; у широкому сенсі – інформування про подію за допомогою слів, образів та звуків, що часто супроводжується імпровізацією та прикрашанням* [12].

Висновки. Вищевикладене дає усі підстави зробити висновки про те, що термінологічна полісемія уможлиблює диференціацію словникового корпусу спеціальної масмедійної сфери та його подальший розвиток. Сукупність проаналізованих семантичних варіантів полісеманта свідчить про наявність тісного зв'язку між його узагальненим інваріантом та змінними смислами. Можемо аргументувати, що різні значення полісеманта – це різні реалізації його потенціалу у відповідно різні одиниці його актуалізації у мовленні. Фактична, активна роль тут належить не контексту, а узагальнюючій абстрагуючій діяльності мислення, завдяки котрій і можемо пояснити феномен термінологічної полісемії.

З огляду на перспективу таких досліджень, робимо висновок про те, що полісемію (як динамічне функціонування сукупності семем полісеманта в мовній діяльності) слід розглядати з позиції інваріанта та його смислів, за допомогою яких носій мови у відповідному синтагматичному оточенні актуалізує релевантну сему (ознаку), диференціюючи, таким чином, різні смисли того самого терміна. Отже, термінологічний потенціал моно- та полісеманта аналізованої масмедійної сфери володіє потужним внутрішнім семантичним та функціональним резервом, що впливає на продуктивність та еволюцію термінологічного фонду. На нашу думку, одне полісемантичне слово-знак співвідноситься у плані мови з одним і лише одним інваріантним змістом, а в плані мовлення з одним і лише одним змінним смислом. Полісемія терміна – одна з його найсуттєвіших семантичних особливостей, що проявляється у різних терміносистемах, масмедійної сфери зокрема, що дає змогу раціонально використовувати смислотвірний потенціал терміна. Саме такий аргумент може бути привабливою перспективою майбутньої наукової розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дудок Р. І. Феномен полісемії у сучасних семантичних теоріях. *Вісник Черкаського державного університету імені Б. Хмельницького. Серія "Філологічні науки" (Мовознавство)*. Черкаси, 2006. Вип. 94. С. 97–106.
2. Левицький В. В. Лексична полісемія та квантитативні методи її дослідження. *Мовознавство*. 2003 № 4. С. 17–25.
3. Леснова В., Йолкіна О. Англiцизми в мові засобів масової інформації. *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія: зб. наук. праць*. Чернівці : Рута, 2001. С. 226 – 275.
4. Огуй О. Д. Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії. Семантико-квантитативні аспекти полісемії в німецькій мові та мовах Європи. Чернівці : "Золоті литаври", 1998. 370 с.
5. Словник лінгвістичних термінів / Упоряд. Ганич Д. І., Олійник І. С. Київ, 1985. 360 с.
6. Федорець С. А. Англійські запозичення в мові сучасної української реклами : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. Сковороди. Харків, 2005. 20 с.
7. *Approaches to Media Discourse*. Ed. by Allan Bell and Peter Garret. Oxford, UK, 1988. 640 p.
8. Coseriu E. *Trends in Structural Semantics*. Tübingen, 1981. 176 p. Blackwell Publishers. Ltd, 1988.
9. Kronasser H. *Handbuch der Semasiologie*. Helderberg, 1952. S. 192.
10. Ogden C. K., Richards L. E. *The Meaning of Meaning*. London, 1946. 198 p.
11. Taylor I. R. Polysemy's paradoxes. *Language Sciences*. 2003. 25(6). P. 637–655.
12. Merriam-Webster O. URL: <https://www.merriam-webster.com>

REFERENCES

1. Dudok R. I. Fenomen polisemiyi u suchasnykh semantychnykh teoriyakh [The phenomenon of polysemy in modern semantic theories]. *Visnyk Cherkaskoho derzhavnoho universytetu imeni B. Khmelnytskoho. Seriya "Filolohichni nauky" (Movoznavstvo)*. Cherkasy, 2006. Vyp. 94. S. 97–106.
2. Levytskyi V. V. Leksichna polisemiya ta kvantytatyvni metody yii doslidzhennya [Lexical polysemy and quantitative methods of its investigation]. *Movoznavstvo*. 2003 № 4. S. 17–25.
3. Lesnova V., Yolkina O. Anhlitsyzmy v movi zasobiv masovoyi informatsiyi [Anglicisms in the language of media]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Slov'yanska filolohiya: zb. nauk. prats.* Chernivtsi: Ruta, 2001. S. 226–275.
4. Ohui O. D. Polisemiya v sinkhroniyi, diakhroniyi ta pankhroniyi. Semantyko-kvantytatyvni aspekty polisemiyi v nimetskiy movi ta movakh Yevropy [Polysemy in Synchrony, Diachrony, and Panchrony. Semantic and quantitative aspects in German and in European Languages]. Chernivtsi: "Zoloti lytavry", 1998. 370 s.
5. Slovník lingvistických terminů [Dictionary of Linguistic Terms] / Uporad. Hanych D. I., Oliinyk I. S. Kyiv, 1985. 360 s.
6. Fedorets S. A. Anhliyski zapozychennya v movi suchasnoyi ukrayinskoyi reklamy [English borrowings in the language of modern Ukrainian advertisement]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 – ukrayinska mova / Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichnyi un-t im. H. Skovorody. Kharkiv, 2005. 20 s.
7. Approaches to Media Discourse. Ed. by Allan Bell and Peter Garret. Oxford, UK, 1988. 640 p.
8. Coseriu E. Trends in Structural Semantics. Tübingen, 1981. 176 p.
9. Kronasser H. Handbuch der Semasiologie. Helderberg, 1952. S. 192.
10. Ogden C. K., Richards L. E. The Meaning of Meaning. London, 1946. 198 p.
11. Taylor I. R. Polysemy's paradoxes. *Language Sciences*. 2003. 25(6). P. 637–655.
12. Merriam-Webster O. URL: <https://www.merriam-webster.com>

Стаття надійшла до редколегії 06.04.2024

Прийнята до друку 16.06.2024

THE MEANING-FORMING POTENTIAL OF MONO- AND POLYSEMIC TERMS IN ENGLISH MASS MEDIA

Roman Dudok

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 7900
roman.dudok@lnu.edu.ua*

Orest Krasivskyy

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 7900
orest.krasivskyy@lnu.edu.ua*

The article is devoted to the meaning-forming potential of mono- and polysemantic terms in the English massmedia sphere. Common vocabulary is an inexhaustible resource for the formation and development of special terminology. The professional terminology of massmedia, in its turn, semantically enriches the common language, gives it imagery, enhances its expressive capabilities. In this article, the terminological polysemy of the massmedia is defined as the use of the same word-term in two or more senses, or in other words, the presence in the terminological unit of more than one meaning. The polysemantic unit includes those terms which function in one terminological system. In the process of analysis, it was shown that polysemy in general vocabulary leads to the expansion and enrichment of the special terminology. However, in a special field such a phenomenon is not desirable due to clear requirements to the term. Based on the illustrative material, it is concluded that polysemy (as a dynamic functioning of a set of polysemantic components in language activity) should be considered from the standpoint of generalized invariant and its differential senses that facilitate mutual understanding of specialists.

Thus, the terminological potential of the mono- and polysemantic terms of the English mass media sphere is a powerful internal semantic and functional reserve that affects the productivity and evolution of the terminological corpus.

In our opinion, one polysemous word-sign correlates in terms of language with only one invariant meaning, and in terms of speech with only one variable meaning. The polysemy of a term is one of its most significant semantic features, which is manifested in various terminology systems, including the mass media sphere, which makes it possible to rationally use the meaning-making potential of the term.

Key words: polysemic and monosemic terms, English mass media sphere, common vocabulary, terminological polysemy, creation of senses, generalized function of language and speech, invariant meaning of the term.